

Ph.d.-forsvar ved Camilla Schwartz

Sund og usund subjektivitet i velfærdsstaten

- en poststrukturalistisk undersøgelse af Sundhedsstyrelsens og
skønlitteraturens tematisering af subjektivitet og borgerskab (1990-2012)

Syddansk Universitet, Institut for Kulturvidenskaber, 21. Januar 2014

Sund og usund subjektivitet i velfærdsstaten – en poststrukturalistisk undersøgelse af Sundhedsstyrelsens og skønlitteraturens tematisering af subjektivitet og borgerskab (1990-2012).

Kære bedømmelsesudvalg, kollegaer og tilhørere; jeg har fået præcis en halv time til at præsentere min afhandling: "Sund og usund subjektivitet i velfærdsstaten", og jeg vil gribe det sådan an, at jeg først overordnet skitserer afhandlingens formål og hensigt og derefter fortæller lidt om mit metodiske greb: Den dobbelte aktantmodel. Efterfølgende vil jeg kort introducere mit analysemateriale, det vil sige, de primære tekster som ligger til grund for afhandlingens analysesituation. Endelig vil jeg præsentere afhandlingens komparative analyser og resultater i grove træk. Jeg vil i oplægget fokusere på at forfølge og fremlægge de subjektivitetsrepræsentationer, som fremtræder imellem mine tekster, og jeg vil derfor tale meget generelt om analysen af mine primære tekster, og jeg åbner derved op for, at vi senere kan diskutere analysen af de enkelte tekster.

Afhandlingens formål

Afhandlingen indskriver sig helt overordnet i en interdisciplinær humanistisk velfærdsforskningstradition og tager afsæt i en undersøgelse af subjektivitets- og borgerskabsrepræsentationer i velfærdsstaten. Jeg undersøger med afhandlingen i praksis, hvordan disse repræsentationer tager form og tematiseres i en dialektisk dialog mellem Sundhedsstyrelsens kampagnemateriale og skønlitteraturen i perioden 1990-2012. På baggrund af en tese om at subjektivitet i stadig stigende grad knyttes til borgerens krop og dennes fysiologiske funktionalitet, tager afhandlingen afsæt i, hvordan sundhedsdiskurser identificerer og producerer forskellige former for

subjektivitet. Det er baggrunden for, at Sundhedsstyrelsen i afhandlingen, i kraft af sin funktion som øverste sundhedsfaglige myndighed i Danmark, fungerer som repræsentant for velfærdsstaten. Skønlitteraturen fungerer omvendt som repræsentant for velfærdsborgeren, idet litteraturen forudsættes at være i besiddelse af en særlig evne til at tematisere de vilkår, som gør sig gældende for det enkelte subjekt. I afhandlingen bliver skønlitteraturen repræsentant for en subjektsposition, som i en Lacaniansk optik kan forstås som eller betegnes som "et hysterisk subjekt", hvilket betyder, at litteraturen som repræsentant for subjektet kun delvist anerkender eller accepterer velfærdsstatens interpellation. Eller: Det hysteriske subjekt accepterer interpellationen med krydsede fingre, som den slovenske filosof Slavoj Žižek forklarer det. Det er denne ubalance, at velfærdsstaten vil noget med subjektet, som subjektet ikke vil, men som den alligevel ikke kan undslippe, som er forudsætningen for det tekstuelle møde i afhandlingen. Denne samtalsituation ligger også til grund for mit valg af skønlitteratur, som alle repræsenterer en trodsig og radikal overskridelsesposition.

Afhandlingens anvendte litterære værker er: Mads Brenøe: "Eva". Fra novellesamlingen: *Så megen vrede* (1993), Christina Hesselholdt: *Det Skjulte*. Fra trilogien: *Køkkenet, gravkammeret & landskabet* (1999), Suzanne Brøgger: *Efter orgiet* (1992), Mads Brenøe: *Bjerget* (2001), Das Beckwerk: *Suverænen* (2008). Afhandlingen gennemfører via den komparative analyse nære kulturteoretiske tekstlæsninger af subjektivitetsrepræsentationer og er i høj grad fokuseret på læsestrategier, det vil sige, hvordan forskellige greb, og forskellige teoretiske stød kan åbne op for nye forståelser i interaktionen mellem velfærdsstat og litteratur, og afhandlingen er derfor i mindre grad fokuseret på at etablere en litteraturhistorisk repræsentativitet.

Afhandlingen forstår, i tråd med et overordnet poststrukturalistisk greb, de to afsenderpositioner som tekstproducerende enheder, der hver for sig og i fællesskab producerer diskursive betydningsrum, og afhandlingen opholder sig i analyserne ved teksternes strukturelle mellemværende og er derfor mindre optaget af de intentionelle niveauer, som ellers traditionelt ansføres i eksempelvis historiske læsninger af politiske tekster. Tekstens mening og dialogens mening forstås derfor som en strukturel eller positionel effekt, som knytter sig til strukturen, men som også forbindes med udsigelsens position. Afhandlingen undersøger det tekstrum, som åbner sig mellem velfærdsstaten og litteraturens tale om og blik på subjektivitet, og afhandlingens formål er derfor knyttet til en metodisk ambition om at få to meget forskellige og lidt uvildige teksttyper til at kommunikere. Afhandlingen ønsker på denne baggrund helt overordnet at bidrage til en diskussion af, hvad det vil sige at være subjekt og borger i velfærdsstaten, både i relation til hvilke forventninger der pålægges subjektet, og hvordan subjektet i relation til disse forventninger forstår sig selv som subjekt.

Afhandlingen undersøger helt overordnet subjektivitet og borgerskab gennem velfærdsstatens etablering af og praktisering af sundhedsdiskurser samt litteraturens afkodning og resonans af disse, men er særligt fokuseret på emnerne AIDS og seksualitet (i perioden 1990-1998) og overvægt/undervægt (2001-2012).

De to emner er udvalgt på baggrund af to kriterier, for det første fordi de to emner spiller en central rolle i både sundhedspolitikken og i litteraturen i de udvalgte år, og derfor kan betegnes som repræsentativ for en samtidig sundhedsdiskurs, men også fordi de to emner begge knytter an til en

undersøgelse af forholdet mellem subjektivitet og intersubjektivitet og derved ikke bare subjektets relation til sig selv men også til den singulære anden og velfærdsfællesskabet mere generelt. De to temaer forbinder sig også begge helt fundamentalt til størrelser som krop, drift, nydelse og begær, hvilket åbner op for og berettiger afhandlingens psykoanalytiske greb om den dobbelte aktantmodel, som jeg berører om lidt.

Afhandlingens stofområde og teori

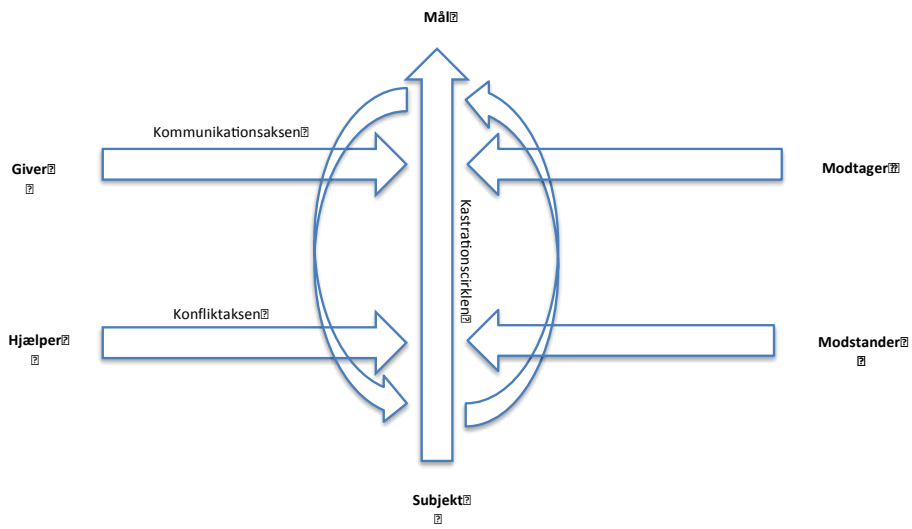
Afhandlingens teoretiske greb kan samlet set beskrives som poststrukturalistisk, og jeg benytter mig af en teoretisk eklekticisme, som belyser forskellige teories syn på subjektivitetens genstandsfelt. Den eklektiske tilgang er bestemt af et ønske om at åbne op for og etablere nye forståelseskategorier i de komparative og tværdisciplinære læsninger, som sammensætter tekster, der ikke er sat i forbindelse før. Helt konkret forener jeg en formalistisk og psykoanalytisk læsning og forståelse af subjektet via Slavoj Žižek og Jacques Lacan med en biopolitisk læsning og forståelse af subjektet repræsenteret ved Michel Foucault, Giorgio Agamben og Nikolas Rose. I afhandlingen forstår jeg dem og anvender dem som komplementære varianter af den samme poststrukturalistiske teoriramme, og de bidrager hver især til forskellige facetter ved de subjektivitetsformer, som fremtræder imellem teksterne.

Jeg udvikler på baggrund af mine læsninger en poststrukturalistisk variant af A. J. Greimas strukturalistiske aktantmodel, en dobbelt aktantmodel, som fungerer som en strukturerende læsestrategi igennem afhandlingen. Den dobbelte aktantmodel er inspireret af en formalistisk og dialektisk psykoanalyse, og dette

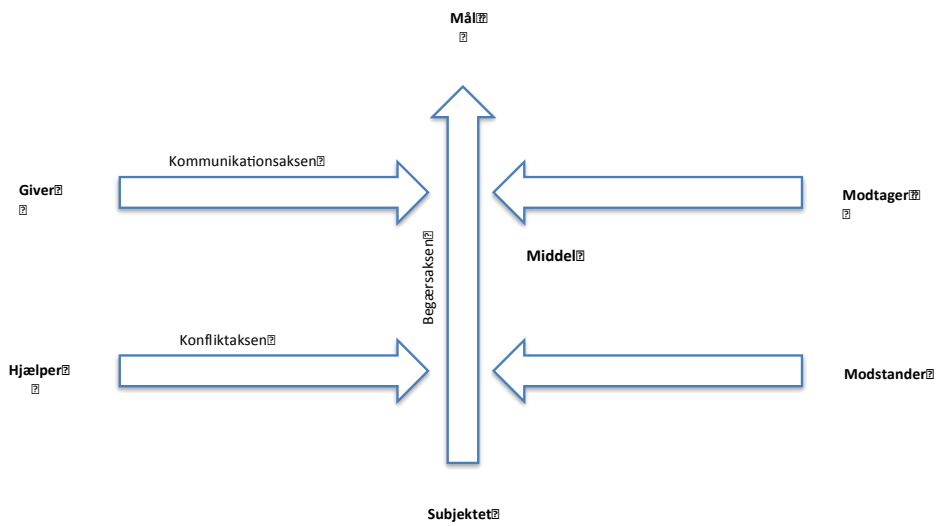
greb bliver derfor på mange måder styrende for den måde, jeg på eklektisk vis inddrager de forskellige poststrukturelle teoretikere.

Baggrunden for at udvikle og anvende en poststrukturalistisk variant af aktantmodellen er, at dette kombinerede narrative og tematiske greb tilbyder en fælles platform, hvor de to forskellige teksttyper kan gå i dialog om en fælles samtalemærke, nemlig subjektivitet og en fælles samtalestruktur: protagonistens eller subjektets udvikling, afvikling eller reproduktion af subjektivitet. Til trods for at kampagneteksten og den litterære tekst adskiller sig mærkbart i forhold til eksempelvis æstetisk kompleksitet, deriblandt fortællenniveauer, er de nemlig begge optaget af at fremskrive et subjekt, som er situeret i en velfærds kontekst, og som derfor altid allerede er subjekt, men som også er orienteret eller forventes at være orienteret mod en eller anden forandrings eller udviklingshorisont. Grunden til at jeg vælger en dobbelt aktantmodel eller en poststrukturalistisk aktantmodel fremfor en traditionel aktantmodel er, at jeg, i tråd med en dialektisk inspireret psykoanalyse, forudsætter, at tekstens og tekstmødets tematisering af subjektivitet altid vil være ambivalent, tvetydigt og dialektisk. Det tosporede greb, som den dobbelte aktant praktiserer, viser og illustrerer de ambivalenser, som knytter sig til velfærdsstatens og litteraturens kolliderende subjektivitetsfremstillinger.

DEN ÆMPLICITTE AKTANT

DEN ÆKSPPLICITTE AKTANT

Jeg skelner i min brug af den dobbelte aktantmodel mellem en eksplicit fortælling, som domineres af en begærsakse, og en implicit fortælling som domineres af en kastrationscirkel. De to modeller henviser til forskellige modstridende fortællestrukturer, som er bærende for tematiseringen af subjektivitet. De to aktantstrukturer adskilles i afhandlingen med henblik på at fremvise de ambivalenser, som er gældende for velfærdsstatens og litteraturens samtalende og kolliderende subjektivitetsrepræsentationer, men de to fungerer samtidig i kraft af teksternes helhed som en samlet figur. Helt overordnet repræsenterer begærsaksen den forestillede og imaginære idealitet, som subjektet eksplicit skubbes imod (det gode liv), hvorimod kastrationscirklen repræsenterer den cirkelstruktur, som tilbagekaster subjektet til sit oprindelige afsæt som aktantsubjekt.

Afhandlingens resultater

Med dette metodiske og teoretiske afsæt vil jeg gå videre til afhandlingens analyseresultater, som jeg her fremlægger i deres komparative logik, det vil sige, først relationen mellem de to tidsligt adskilte kampagner (fra 90erne til 00erne), dernæst de litterære teksters resonans samt udviklingen mellem de litterære tekster fra 90erne til 00erne. Jeg vil af tidsmæssige hensyn fokusere på aktanternes projektakser (forholdet mellem begærsaksen og kastrationscirklen), som udgør kernen i teksternes subjektivitetsproduktion, og jeg vil illustrere dem ved hjælp af en reduceret variant af mine aktantmodeller (se bilag 1-4). Den prioritering hænger sammen med, at afhandlingen, som jeg tidligere var inde på, er metodisk opbyggelig, men samtidig interesseret i at undersøge og adressere en tematisk velfærdsproblematik. I dette oplæg er mine tematiske resultater i fokus.

Jeg vil begynde med at introducere det subjekt, der tiltales og optræder i kampagnematerialet først formelt og siden tematisk. Kampagnernes subjekt adskiller sig formelt fra det litterære subjekt ved, at det repræsenterer en tænkt position, som reelt udgør det læsende subjekt. Der er derfor, i reglen, ikke et egentligt subjekt, der fortælles, men derimod en spekulativ forestilling om et potentielt læsende og handlende subjekt. Det betyder, at læseren af materialet på samme tid indtager en position, som det subjekt der fortælles om, og det subjekt der fortælles til, og at fortællingens subjekt først bliver til med læsningen. På den måde interPELLERES subjektet altså gennem læsningen. Den læsedynamik skyldes, at kampagneteksten tilsigter en konkret spejling og en mental og praktisk adfærdsændring, der stimuleres ved læsningen. Det var det formelle subjekt, men hvad karakteriserer det tematiske subjekt, som tiltales i kampagnematerialet, og i hvilken retning forventes dette subjekt at bevæge sig hen?

Det subjekt, der tiltales og udgør afsættet for aktantdynamikken, kalder jeg *det somatiske subjekt*, og denne subjektsposition ændrer sig ikke betydeligt fra 90ernes AIDS-kampagner til 00ernes overvægtskampagner. Det somatiske subjekt er, som kategorien indikerer, primært et borgerskab, som orienterer sig kropsligt i verden, et biologisk subjekt eller et biologisk borgerskab, som bliver vurderet på og bestemt af sine fysiologiske funktioner, og som i tråd med denne biologiske repræsentativitet fremtræder mekanisk og, automatiseret.

Et eksempel på dette er forestillingen om borgeren som "robot":

"Vi spiser og drikker og tager bilen næsten som om, vi er robotter. Vi slår opmærksomheden fra og autopiloten til, og så gør vi det, vi plejer". (*10 veje til vægttab*, Sundhedsstyrelsen, 2011, s.13).

Eller forestillingen om borgeren som en mekanisk bil:

"Din krop har en indre "madmåler". Din indre madmåler fortæller dig, hvornår og hvor meget det er godt at spise. Det er din sultfornemmelse. Den virker ligesom benzinmåleren i en bil. Den viser hvornår tanken er tilpas tom, og det er på tide at tanke op. (*10 veje til vægttab*, Sundhedsstyrelsen, 2011, s.29).

I AIDS-kampagnerne er det samtidig et subjekt, som i kraft af sin biologiske nøgenhed fremskrives som et udpræget udsat og skrøbeligt subjekt. Et subjekt som udelukkende lever for at overleve, og som er situeret i en permanent trusselsituation. En livsform som den tyske sociolog Ulrik Bech situerer i *risikosamfundet*, og som den italienske filosof Giorgio Agamben henviser til som *det nøgne liv i den permanente undtagelsestilstand*. Det somatiske subjekt er karakteriseret som ensomt og isoleret, idet det konstant møder verden med mistænksomhed og orienterer sig mod at beskytte sig selv mod ydre farer. I AIDS-kampagnerne er de ydre farer særligt repræsenteret ved de andre borgere, som man ikke kan vide sig sikker på:

"Er I helt sikre på, at I kun har samleje med hinanden, og er ingen af jer smittet med en af de sygdomme, som står overfor, ja, så behøver I heller ikke bruge kondom. Det skulle da lige være for ikke at få børn. Men det kan jo give anledning til en hel del personlige overvejelser, om I kan være sikre på hinanden (...) Du kan ikke altid se på et andet menneske, om han eller hun er smittet." (*Kys, kram og kondomer*, Sundhedsstyrelsen, 1991, s.3).

I 00ernes overvægtskampagner spiller denne risikobaserede udsathed en mindre rolle i italesættelsen af det somatiske subjekt, hvilket helt konkret hænger sammen med, at AIDS-kampagnerne helt konkret intenderer at forhindre eller forebygge "det ondes" (AIDS) indtog, hvorimod overvægtskampagnerne intenderer at uddrive "den onde" overvægt.

I overvægtskampagnerne er det somatiske subjekt via sin overvægt i udpræget grad italesat som ulykkelig, ufuldstændig og svag, idet lykken og livskvaliteten pr. definition italesættes som kommende og ikke nærværende.

Et fællestræk ved de to kampagner er, at det somatiske subjekt forstås som en borger, som endnu ikke er formet, og som mere eller mindre passivt afventer at få sin form givet, eller som afventer assistance til selv at erhverve sig de borgerskabskompetencer, der forventes. Alligevel italesættes det somatiske subjekt paradoksalt nok også, som et subjekt der allerede er i besiddelse af den form, der efterspørges. Det somatiske subjekt er altså altid allerede subjekt, men er *også* bevægelig i interpellationen og italesættes som en figur, der kan flyttes og rykkes. Den strukturelle interpellationslogik er, at velfærdsstatens forventninger og mål på den måde internaliseres i borgeren som borgerens egne mål og forventninger. Et centralt eksempel er formuleringen om, at "små skridt er ændringer i dine nuværende vaner – ændringer som du selv har lyst til". (*Små skridt til væggtab – der holder*, Sundhedsstyrelsen, 2009, s.2).

I begge kampagner italesættes borgeren i udgangspunktet som et ufuldstændigt og egenrådigt barn og velfærdsstaten omvendt som skiftevis omsorgsfuld og beskyttende mor og autoritær og kastrerende far. Men særligt i overvægtskampagnerne optræder det somatiske subjekt som et meget umodent, inkompetent, dovent og ugideligt barn, der ikke er i stand til at klare noget selv, og som ikke kender sine egne begrænsninger. I tråd med denne positionering henviser den centrale overvægtskampagne: *Små skridt til væggtab – der holder*, symbolsk til barnets kamp med at lære at gå: "Ideen med små skridt er også at blive ved med at gå og hele tiden gøre små ting bedre og bedre. På den måde kan det, der før var et stort og uoverkommeligt skridt, blive til et lille skridt, når du

indfører forandringen langsomt og tager et lille skridt af gangen.” (Små skridt til vægttab – der holder, Sundhedsstyrelsen, 2009, s.2).

Borgeren er altså i kraft af sin identifikation med det utilstrækkelige, umodne og ikke-aktualiserede barn defineret som formløs og hjælpeløs, men er alligevel i kraft af sin indbyggede orientering mod vægttabet og sit biologiske borgerskab paradoksalt nok allerede i besiddelse af en ansvarlig biologisk form. Heraf udledes, at borgeren allerede i udgangspunktet må forstås som en ambivalent figur, som på samme tid kan karakteriseres som et kastreret *nøgent liv* (Agamben), og som en selvoptimerende biologisk borger i den forstand Nikolas Rose forestiller sig samtidens biopolitiske subjektivitetsfigur.

Som jeg var inde på i min metoderedegørelse, kan vi i både AIDS-kampagnerne og overvægtskampagnerne spore en noget ambivalent udviklingsfigur for dette somatiske velfærdssubjekt, som eksplicit forventes at bevæge sig mod det gode livs forløsning, men som implicit samtidig forventes at forblive i sin somatiske afsondrethed.

De implicitte fortællinger, som i både AIDS-kampagnerne og overvægtskampagnerne tager form som en cirkulær og gentagende kastration af subjektets internaliserede fantasmer, ligner hinanden, idet kastrationscirkulens mål i begge kampagner er at fastholde eller genindskrive subjektet i sin egenrådige og ensomme position, men den eksplicite fortælling, som omvendt insisterer på forandringen og udviklingen af det somatiske subjekt, ændrer sig betydeligt fra AIDS-kampagnerne til overvægtskampagnerne, og denne udvikling er interessant og væsentlig i netop en velfærdsteoretisk optik, fordi den eksplicite fortælling (begærsaksen) netop afspejler de idealer og værdier,

som velfærdsstaten producerer og fremhæver, og udviklingen viser derfor, hvilke værdier der i perioden er i skred i velfærdsstatens subjektivitetsidealer. I AIDS-kampagnerne forventes det somatiske subjekt eksplicit at overvinde sin udsatte og egenrådige position og udvikle sig til det, jeg i afhandlingen kalder *den eksistentielle personlighed*. Den eksistentielle personlighed retter sig imod frihed og individuation og står samtidig i et uegennyttigt forhold til fællesskabet. Det er samtidig en personlighed, som afviser markedsøkonomiens operationalitet, og som fremfor at besinde sig på biologisk overlevelse udlever en progressiv livs- og jegdannelse. Med andre ord, en borger der retter sig mod en eksistentiel form. Her i relation til forelskelse og kærlighed:

”Kun hvis parret har beslutsomhed, loyalitet og nysgerrighed nok til bevidst at fastholde kontakten til hinandens kvalitetskærne og give den anden frihed til at være den, han eller hun er, uden at skulle præstere noget bestemt, vil forelskelse forvandles til kærlighed: en tilstand hvor begge parter er givende uden at forvente noget til gengæld.” (*Debut*, Sundhedsstyrelsen, 1998, s.13).

I AIDS-kampagnerne er den eksistentielle personligheds udfoldelse knyttet til praktiseringen af den gode, sunde og sande seksualitet, en praksis som giver fuldkommen tilfredsstillelse, og som lig Michel Foucaults teori om seksualitetsinstallationen forventes at forløse og frigøre subjektet, og som ikke mindst frem for at isolere borgerne bringer dem sammen i et altruistisk og inkluderende velfærdsfællesskab. Objektmålet for det somatiske subjekt udgør altså en attraktiv bevægelse fra en position som udsat, ensom og egennyttig til en position som modig, tilfredsstillet og altruistisk . Den imaginære italesættelse af en fuldkommen og ideel eksistentiel personlighed maskerer den implicite fortællings kastration, som omvendt er fokuseret på at skræmme og lukke

borgeren omkring sig selv og derved fastholde denne i den somatiske og egenrådige praksis.

De eksplicite subjektivitetsrepræsentationer i 00ernes overvægtskampagner imiterer strukturelt 90ernes AIDS-kampagner i den forstand, at de også knyttes til fantasien om at overvinde subjektets følelse af utilstrækkelighed og tomhed og indskrive en imaginær orden, eller en sublim position, hvor subjektet føler sig forvandlet og fuldt ud tilfredsstillet, men idealet alligevel *også* er et andet. Den eksistentielle personlighed fungerer her stadig som en art velfærdsstatens idealjag, men bliver på mange måde udraderet af en anden figur, nemlig *den succesfulde personlighed*, som er rettet mod en mere postmoderne kapital- og begærsorienteret position. Den succesfulde personlighed er, som navnet antyder, en personlighed som er kendetegnet ved sin evne til at etablere og fastholde et succesfuldt liv, et liv som bliver synonymt med det gode liv, men som den enkelte skaber for sig selv, og ikke, som i AIDS-kampagnerne, et liv der aktualiserer sig gennem fællesskabet og de nære intime relationer. Det er samtidig en personlighed, som i langt højere grad er fokuseret på sin egen frihed, sine egne behov og sit eget begær:

"Der er meget stor frihed. Du lærer, hvordan du finder frem til dine helt egne små skridt (...), "Det er dig, der er eksperten her.", "Det er kun dig, der ved, hvad der kan fungere for dig. Du er eksperten." (*Små skridt til væggtab – der holder*, Sundhedsstyrelsen, 2009, s. 2, 9 og 13).

Den succesfulde personligheds idealbillede er det almægtige barn, der forstår sig selv som verdens centrum, og derfor er den eksplicite fortællings udviklingsstrategi ikke, som i AIDS-kampagnerne, orienteret mod en modnet udvikling fra barn til voksen, tværtimod forventes det, at borgeren forbliver barn. Kerneudviklingen i den eksplicite fortælling retter sig mod en

overvindelse af borgerens kastrerede position, og denne effektueres ved, at borgeren trænes i at forstå sig selv som sin egen individualiserede mester, sit eget centrum, og den succesfulde personlighed er derfor også en selvgestaltet narcissistisk og egenrådlig subjektspostion. Hvor AIDS-kampagnerne afviste markedslogikkens kyniske operationalitet, bliver den egenrådige kynisme i overvægtskampagnerne en kompetence, som også efterspørges på fantasmets plads. Den succesfulde personlighed forbinder sig også med sin selvcentrerede begærsløgik til Žižeks obskøne overjeg, som konstant gør krav på nydelse og selvtilfredsstillelse, og som udelukkende forstår *den anden* som en kilde til selvisk tilfredsstillelse. Denne utilitaristiske relation til den anden ligger langt fra den, vi mødte i AIDS-kampagnen, hvor idealet blev iscenesat som en altruistisk og respektfuld relation mellem velfærdsstatens borgere.

Som i AIDS-kampagnerne får den eksplicitte fortælling følge af en mere implicit fortælling, som omvendt punkterer fremskrivningen af den succesfulde personlighed. I den implicitte fortælling kastreres forestillingen om den almægtige borger, idet borgeren her fastholdes i sin umyndige position. En position hvorfra borgeren næsten ikke er i stand til at tage sine egne sko på: "Hvis du gerne vil bevæge dig mere, kan første skridt være at sætte dig ud på trappen og tage dine kondisko på." (*10 veje til vægttab*, Sundhedsstyrelsen, 2011, s.18).

Bagsiden af den succesfulde personlighed bliver altså overjegets virke, som ustandseligt påpeger subjektets fejl og mangler. De to fortællestrukturer sammenfletter et billede af en i udgangspunktet ulykkelig men lykkesøgende borger, som via sin begærlige jagt på lykke og succes transformeres til en selvpinende somatisk borger. En borger som paradoksalt nok ender sin rejse det samme sted, som han begyndte den. Det er væsentligt at forstå, at de

modstridende positioner som repræsenterer en dobbeltsidet interpellation mellem idealisering og kastration også bliver indre kategorier, som altså ikke bare bevæger sig fra velfærdsstaten mod subjektet, men som, i tråd med Foucaults begreb *gouvernementalitet*, installeres centralt i subjektet. Det er denne internalisering, som gør, at vi kan genlæse disse subjektivitetsrepræsentationer i litteraturen. I afhandlingen forstås denne dobbelte interpellationsfigur, som knytter sig til Žižeks begrebsdannelse omkring det ideologiske fantasme, som en samstemmende og polemisk afstand mellem forståelsen af borgeren som lykkelig og autonom suverænitet (en imaginær personlighed) og forestillingen om borgeren som afmægtig og kastreret undersåt (symbolsk subjekt), og afstanden og sammenhængen imellem de to må forstås som selve den dynamiske kerne i interpellationen.

Udviklingen i de to fantasmer illustrerer også præcist og i praksis, hvordan velfærdsstatens centrale værdier siden 90'erne har forskubbet sig fra et ideologisk velfærdsideal, som idealiserer individuation og fællesskab til en konkurrencestatsdiskurs, som omvendt idealiserer den enkeltes egenrådige succes og vækstorienterede narcissisme. Den dobbelte fortælling viser også, hvordan det til trods for de paradoksale konnotationer er muligt at interpellere et individualiseret subjekt til at orientere sig mod nydelse og vækst på den ene side og mådehold og sundhed på den anden.

Mine skønlitterære værker repræsenterer i forhold til interpellationen, som tidligere nævnt, det hysteriske subjekt, hvilket betyder, at værkerne stiller sig i en position, hvorfra de dels er indbefattet af interpellationen og samtidig ikke anerkender den interpellation, som de bliver mødt af, og de forsøger derfor meget distinkt at trodse de subjektivitetsforestillinger, som netop er blevet

præsenteret. Subjektets afsæt er dog det samme som i kampagnematerialet, da det i udgangspunktet fremskrives som somatisk, udsat, ensomt, opportunistisk og lukket om sig selv. Og som i kampagnematerialets imaginære fortællinger søger subjektet at frigøre sig og overvinde denne kastrerede position. Litteraturens tematisering af subjektivitet udspilles i det samme antagonistiske grænseland mellem imaginært fantasme og symbolsk kastration, men litteraturen er mere optaget af at omvende eller spejlvende velfærdsstatens opbyggelighed og forsøger i sit hysteri at opløse, nedbryde og afvise subjektiviteten i det, jeg i afhandlingen kalder *den afviklede personlighed*. Litteraturen tematiserer også på skift andre personlighedstyper (disse fremgår af modellen i bilag 3), men jeg gennemgår af tidsmæssige årsager kun den afviklede personlighed her. Imellem de litterære tekster og de to perioder tematiseres nogle fælles mønstre i disse desubjektiveringsstrategier, men der kan også fremlæses en udvikling, som imiterer den værdiudvikling, jeg registrerer i kampagnematerialet. Begge perioder er optaget af at få subjektiviteten og kroppen til at flyde ud og sammen med omverdenen og derved opløse kroppens diskontinuitet. I 90'erteksterne, hvor overskridelsen knytter sig til krop, seksualitet og intimitet, foregår overskridelsen særligt i kraft af det seksuelle møde med den anden, som i både Hesselholdts *Det skjulte*, Brenøes "Eva" og Brøggers *Efter orgiet*, har sadistiske, perverse og karnevalistiske strukturer, men som i denne subjektivitetsoptik kan læses som et hysterisk motiv om konkret at nå igennem til den anden, helt bogstaveligt via obduktion eller partering af hud og indvolde, og derved situere sig i et mellemrum, hvor subjektets somatiske splittelse, ensomhed og diskontinuerthed overvindes. Som her i Brenøes novelle "Eva" hvor kvinden forstås som en åbning:

”Kvinden skulle være en mulighed, en åbning til et ukendt land. Jeg havde igennem årene opretholdt et lukket system, hvori alt rettede sig ind efter mine behov. Men et lukket system vil automatisk søge en gentagelse, og gentagelsen udelukke en udvikling. Det var denne udvikling, kvinden skulle blive katalysator for.” (Mads Brenøe: ”Eva”, s.43).

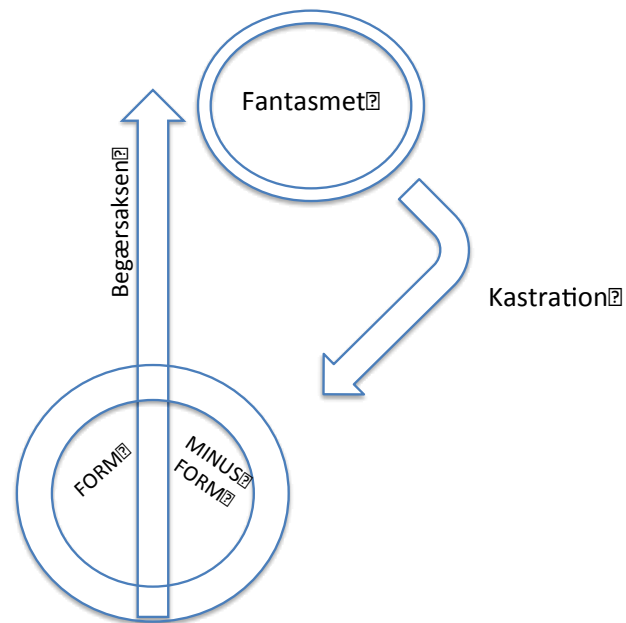
Denne fantasi om at ødelægge og opløse den andens krop og kontinuerligt glide sammen hæftes også til det, jeg kalder et kosmosfantasme, en fantasi om at blive ét med naturen eller fysiske repræsentationer i verden og derved reflektere, med et udtryk hentet fra Mikhail Bakhtin, en kosmisk krop, en åben, ufærdig og ikke afgrænset krop som destruerer forestillingen om en fast og låst somatisk subjektivitet. I de litterære tekster fra 00erne om overvægt og undervægt udtrykkes denne selvopløsningsdynamik gennem en ekstrem indtagelse af mad (Brenøe: *Bjerget* og *Das Beckwerk: Suverænen*) eller en sultende nægtelse af mad (*Das Beckwerk: Suverænen*). I begge tilfælde cirkulerer overspisningen eller sulten omkring et ønske om fysisk at ekspandere mod verden eller at blive usynlig og svinde ind. Kroppen er altså ufærdig og flydende, idet den hele tiden forskyder sig frem og tilbage mod verden.

Begge positioner er dog *hysteriske*, fordi opgøret hele tiden tager afsæt i velfærdsstatens dobbelte interpellationsfigur. I *Det skjulte*, ”Eva” og *Efter orgiet* fastholdes forestillingen om seksualitetens forløsningspotentiale eksempelvis, og i forhold til spise- og vægtproblematikken i *Bjerget* og *Suverænen*, forbliver kroppen centrum for borgerskabet. Samtidig dyrker protagonisterne sulten og orgiet som en narcissistisk performance, der frem for at afvise subjektiviteten, har til hensigt at påkalde sig subjektiverende blikke. Samtidig effektuerer overskridelsen det forbud og den orden, som den ellers søgte at nedbryde, simpelthen fordi modpositionen tilbagekalder den oprindelige forbudsposition. I

den implicite fortælling og gennem kastrationscirklen ender litteraturens subjekter derfor, som i kampagnematerialet, ved udgangspunktet, som ensomme og kastrerede, men også hele tiden potentielt på vej mod nye mulige fantasmer.

De to perioder lægger sig i forhold til denne overskridelsestematik tæt op af hinanden, og alligevel er der en udvikling på spil på det eksplicite og imaginære niveau, som afspejler den, vi så i kampagnematerialet. Hvor 90ernes litteratur var meget distinkt optaget af i overskridelsen at nå ind til *den anden* og derved idealisere et intimt intersubjektivt mellemværende, er 00ernes litteratur omvendt mere narcissistisk og egenrådig i sin overskridelsestematik, idet overskridelsen her er knyttet til et singulært og egenrådigt performanceprojekt. Forholdet til den anden er styret af et behov for selvpromovering, og orienterer sig derfor mod bemestring eller udslettelse. I dialogen med velfærdsstatens kampagnemateriale genspejles værdiudviklingen, fra velfærdsideologi til konkurrenceideologi, således i en litterær overskridelsesvariant, som bevæger sig mod en reel afvisning, men som symptomatisk ender med at reproducere den dobbelte figur, vi så hos Sundhedsstyrelsen.

VELFÆRDSSUBJEKTETS PENDUL

Konkluderende vil jeg fremhæve, at der imellem velfærdsstaten og skønlitteraturens tematisering af subjektivitet tegner sig et mellemværende, som umiddelbart er båret af en dialogisk uoverensstemmelse mellem opbyggelighed og nedbrydning, men som alligevel taler inden for den samme subjektivitetsramme, idet subjektet i og imellem kampagnematerialet og litteraturen hele tiden kommer til at optræde som "muligheden af en illusion", som Žižek formulerer det, forstået sådan at subjektet strukturelt defineres som et tomrum eller en mangel, som hele tiden retter sig, og forventes at rette sig, mod en illusion, en ideologi, et fantasme, og som hele tiden kastes tilbage til sit somatiske udgangspunkt. Det samme gør sig gældende for velfærdsstaten selv, som fremstår som subjektets spejl. Det er denne velfærdssubjektets pendulfart, som afhandlingens stringente komparative kulturteoretiske analyser gør synlige ved at forbinde den offentlige velfærdstekst med den skønlitterære tekst.

Bilag 1

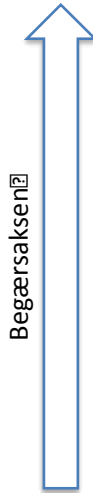
SUNDHEDSSTYRELSENSEKSPLICITTEFORTÆLLING

90'erne AIDS-kampagne

Den eksistentielle personlighed:
Autistisk, autonom, altruistisk, fuldkommen, fri, realiseret, individuelt, orienteret mod fællesskab og intimitet

Kastreret, ensom, fornuftig, rationel, udsat, automatiseret, mistænksom
(nøgent livsbiologisk borgerskab)

Objekt mål

Det automatiske subjekt

00'erne overvægts-kampagner

Den succesfulde personlighed:
Almægtig, succesfuld, mester, ekspert, selvforsynende, eksperimenterende, begærende, narcissistisk, egenrådig

Den eksistentielle personlighed:
Nærværende, individuelt, trykgerig, gesyg, balanceret, fri, lykkelig

Kastreret, ensom, egenrådig, begærende, opportunistisk, infantil, ul lykkelig, utilstrækkelig, uvidende, loven
(nøgent livsbiologisk borgerskab)

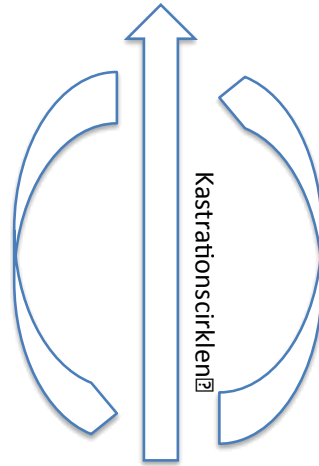
Bilag 2

SUNDHEDSSTYRELSENS **IMPLICITTE FORTÆLLING**

90'erne AIDS-kampagne

90'erne AIDS-kampagner:
Kastreret, ensom, fornuftig, rationel, udsat,
automatiseret, mistænksom
(nøgentiv biologiskborgerskab)

Objekt mål:
det somatiske subjekt

00'erne overvægts-kampagner

00'erne overvægts-kampagner:
Kastreret, ensom, egenrådig, begærende,
opportunistisk, infantil, uluckykelig, utilstrækkelig,
uvidende, loven
(nøgentiv biologiskborgerskab)

90'erne AIDS-kampagner:
Kastreret, ensom, fornuftig, rationel, udsat,
automatiseret, mistænksom
(nøgentiv biologiskborgerskab)

Det somatiske
subjekt

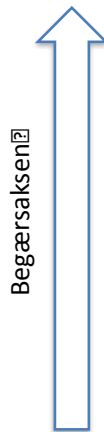
00'erne overvægts-kampagner:
Kastreret, ensom, egenrådig, begærende,
opportunistisk, infantil, uluckykelig, utilstrækkelig,
uvidende, loven
(nøgentiv biologiskborgerskab)

LITTERATURENS EKSPLICITTE FORTÆLLING

Objekt mål:

- 1) Den eksistentielle personlighed
- 2) Den frigjorte personlighed
- 3) Den succesfulde personlighed
- 4) Den udviklede personlighed

Opløst, desubjektiveret, selvudslettende, karnevalistisk, hvilken-som-helst-singularitet (Agamben), forløst, formløs, symbiotisk, kosmisk, ben, overskridende, gloriøs, hel, fuldkommen, forløst, genopståen, uberørt, perfekt, repareret, autentisk

Det somatiske subjekt:

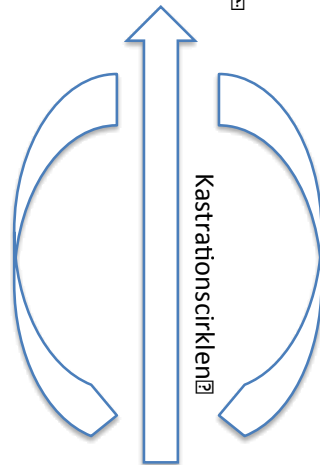
Kastreret, ynkelig, dyrisk, ensom, lydig, anonym, /individualiseret, afmægtig, udsat, ordinær, uluckykelig, maskinel, dum, loven, stigmatiseret, utilstrækkelig (Nøgentliv/biologiskborgerskab)

LITTERATURENS IMPLICITTE FORTÆLLING

Objekt ? ? ? ? Objekt mål: ?

Det somatiske subjekt

Kastreret, lynkelig, lyrisk, ensom, lydig, anonym, /individualiseret, afmægtig, udsat, ordinær, ulykkelig, maskinel, dum, loven, stigmatiseret, utilstrækkelig (Nøgentiv/biologiskborgerskab)

Det somatiske subjekt:

Kastreret, lynkelig, lyrisk, ensom, lydig, anonym, /individualiseret, afmægtig, udsat, ordinær, ulykkelig, maskinel, dum, loven, stigmatiseret, utilstrækkelig (Nøgentiv/biologiskborgerskab)